

giuseppe donizetti osmanlı sarayı'nda

levanten bir hayat

Emre Aracı

■ *Emre Aracı, meşhur bestekârın ağabeyinin, Türkiye'nin kültür hayatına yapmış olduğu katkıyı değerlendiriyor.*

İkinci Bölüm

İstanbul, 1820'li yıllara gelindiğinde, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Büyük Petro'su" olarak da bilinen II. Mahmud'un kararlı idaresi altında Batılı hatlarda gelişme gösteren Doğulu bir şehirdi. Bir yandan Avrupa stili mimarinin hakim olduğu modern binalar, şehrin panoramasını değiştirmekte, bir diğer yandan da tıp, ilim ve müzik alanlarında yeni askeri okullar açılmaktaydı. İlk defa olarak 1827 yılında bir grup Türk öğrenci, eğitim için Paris'e gönderildi. İlk Osmanlı resmi gazetesi olan 'Takvim-i Vekayi,

1831 yılında yayın hayatına başladı ve 1834 yılında örgütlü bir posta sistemi kuruldu. II. Mahmud'un yenilik programı aynı zamanda resmi kılık ve kıyafeti de kapsamaktaydı ve sonuç olarak sarık ve türban yerine devlet memurları ve subayları fes giymeye başladılar; şalvar yerine de dar ceket ve pantolon tercih edildi. Ama en önemlisi, 1826 yılındaki yeniçeri isyanı kanlı bir şekilde bastırılmış ve "Vaka-i Hayriye" olarak bilinen bu olaydan sonra reforma ve her türlü yeniliğe engel teşkil eden bir zamanların elit askeri örgütü ortadan başarıyla kaldırılabilmişti. Yerlerine modern bantoları olan yepyeni bir askeri yapılanmaya gidildi.

Zamanın Avrupa müzik basını Doğuda ce-

riyan etmekte olan bu yeni ve şaşırtıcı gelişmelere yer vermekte pek gecikmedi. Giuseppe'nin İstanbul'a varışının ardından sekiz sene sonra Fransız müzik dergisi Le Ménestrel'in yayın kurulu Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bir abonesinden aldığı şu mektubu okurlarına aynen aktarmaktaydı: *"İstanbul'da geleneksel Türk müziği acı içerisinde öldü. Sultan Mahmud, İtalyan müziğini seviyor ve bu geleneği ordusunda başlattı. Bu reformlarından sadece bir tanesi. Donizetti'nin ağabeyi, müzik eğitiminin başında bulunuyor. Donizetti'nin bestelediği söylenen 'Sultan'ın Marşı' adındaki bir marşı devamlı surette çalıyorlar, çünkü ellerinde çuval dolusu müzik yok. Sultan piyanoyu çok seviyor ve Viyana'dan, haremindeki kadınlara için pek çok*

piyano getirtti. Daha bugüne kadar hiç kimse-
nin hareme girmeğe izni olmadığı düşünülürse
onlar bu enstrümanları çalmağı nasıl öğreni-
yorlar bilemiyorum".¹

Daha önce de belirttiğii üzere Sultanın
Avrupalı tarzdaki bandolarıyla ve ağabey
Donizetti'nin çalışmalarıyla, dönemin seya-
hat literatüründe de yer yer karşılaşmak
mümkündür. Ancak bilinen bu tarz göz-
lemler, çoğunlukla müzisyen olmayan kişi-
ler tarafından yapıldığı için kritik bazında
ve Türklerin müziğe karşı olan yetenekleri
hususunda son derece çelişkili bilgiler içere-
mektedir. İki örnek, bu problemin boyutları-
nı sergilemek açısından yeterli olacaktır.
Aşağıda verilen ilk gözlem, 1820'lerde İst-
anbul'u ziyaret eden İngiliz deniz subayı

renmekteki başarıları İtalya için bile dikkatleri
çekecek derecede imiş ve bu da Türklerin ne de-
rece tabii olarak müziğe kabiliyetli olduklarının
bir göstergesidir".²

Slade ile hemen hemen aynı zamanlarda
şehre gelen bir başka seyyah Charles Mac-
Farlane da bandoyu işitmiş, ancak bu hu-
susta bambaşka bir tablo çizmiştir:

"Güzel rıhtım boyu yürüdük ve kısa zamanda
Pera'nın alt kısımlarına, Tophane ile Galata
arasındaki Melt-iskelesi civarına vardık. Kı-
yıda pek de uzak olmayan açık bir meydan-
dan geçtik, orada bir grup asker talim yap-
maktaydı ve bir alay bandosu, bunak bir İtal-
yan'ın idaresinde Rossini'nin bir marşını pro-
va etmekteydi".³

[...]

tek güvenilir sonuç, alay bandolarının Gi-
useppe'nin idaresinde kısa zamanda oluş-
maya başladığı, bunların enderuna mensup
genç Osmanlı öğrenciler olduğu ve repertu-
varlarının çoğunlukla dönemin popüler
İtalyan operalarından enstrümantal parçalar
olduğudur. Bu eserler sadece Rossini'nin
yapıtları ile de sınırlı değildir. 1832 yılında
Felice Romani, İstanbul'u ziyaret ettiğinde
saray rıhtımından akseden müzikten ötürü,
Boğaz kıyılarında İtalya'yı keşfetmiş ol-
maktan büyük hayrete düşmüştür. Belli-
ni'nin operası "Straniera"dan bir koro işit-
miş, ve Gaetano Donizetti'ye ait "Voga, vo-
ga, il vento tace" mısraı ile açılan "Nuits
d'été a Pausilippe"den "Il barcaiolo" şarkı-
sını duymuştu⁴. İtalyan müziğinin İst-
anbul'daki repertuarın çoğunluğunu oluşturu-
masına rağmen diğer bazı beklenmedik se-
çimler de yapılmaktaydı. "Türklerin arasın-
da yalnız başıma durarak, İtalya'yı, pek çok
hoş olayları ve dostları hatırlatan bu tanınmış
parçaları işitmek gerçekten benim için çok şaşırtıcı oldu"
diyen MacFarlane anılarına şu satırları da eklemiştir:
"Ancak bu olay, bir sabah
Padişahın bandosunun eski bir İngiliz havasını
çalmaya başladığında yaşadığım mutlu melan-
kolik hislere kıyasla hiç bir şeydi [...] kulağıma
bir dostun sesi gibi geldi ve bana eski dostları-
mı, çocukluğumu, İskoçya ve İngiltere tabiatının
belli belirsiz bir yansımasını hatırlattı".⁵

Belki de Osmanlı alay bandolarının çalma-
yı öğrendikleri en önemli ve özgün eser,
daha önce de bahsetmiş olduğumuz Gi-
useppe'nin, II. Mahmud için bestelediği
askeri marştır. "Mahmudiye Marşı", Sulta-
nın otoritesini temsil etmiş ve aynı zaman-
da selamlık olarak bilinen Cuma namazı
merasimlerinde dahi düzenli olarak çalın-
mıştır. Bu durum kuşkusuz bir ilktir, daha
önce Osmanlı tarihinde hiçbir sultana bir
Avrupalı tarafından bu türden resmen
onaylanan ve bir milli marş şeklinde kabul
edilen, kişisel bir eser bestelendiği bilin-
memektedir. Ancak burada bir kısıtlama da
söz konusudur; nitekim daimi bir milli
marş yerine Osmanlı İmparatorluğu'nun
resmi marşları, yeni bir padişahın tahta çık-
ması ile değişmiştir. Sultan Abdülmecid
(1839-1861), babasının tahtına, 1839 yılın-
da çıktığı zaman, Giuseppe Donizetti onun
için de Mecidiye olarak anılan bir yeni marş
bestelemiştir. Bu dönemde, tanınmış veya
az tanınmış, Avrupalı besteciler arasında
Osmanlı sultanlarına ithafen marş yazmak
bir tür moda halini almıştı. Gaetano Doni-
zetti ve Rossini⁶, örneğin, Abdülmecid'e

Giuseppe Donizetti'nin mezan

Sir Adolphus Slade'e aittir. Slade, Boğaz'da
bir rıhtım kenarında padişahın yeni bando-
sunun bir provasına tanık olmuştur:

"Tatlılarımızı renklendiren bir grup Yunanlı
kayıkçının şarkıları bir anda yerini bir bando
sesine bıraktı. Bu benim için, Boğaziçi sahille-
rinde beklenmedik bir sürpriz oldu. Rossini'nin
müziğini hocaları Signor Donizetti'nin başarı-
sını gösterecek bir şekilde çalıyorlardı. Ayağa
kalktık ve bandonun çalmakta olduğu saray
rıhtımına indik. Çalanların gençliği ve Calos-
so'ya büyük bir aşinalıkla Rüstem şeklinde hi-
tap etmeleri beni şaşırttı; bunların Ende-
run'dan olduklarını ve Padişah'ı eğlendirmekle
görevlendirildiklerini duymak beni daha da şa-
şırttı. Donizetti'nin bana söylediğine göre, öğ-

"Bandoyu eğitmekle görevli yaşlı bir İtalyan'ın
bana söylediğine göre [ki burada Donizetti kas-
tediliyor olunmalıdır] Türklerin kendileri mü-
zik öğrenmeye pek fazla yatkın değillerdi ve bu
yüzden de çoğu müzisyenler Ermeni reayadan
seçilmeydi. Sultan sonraları maestronun idare-
si altına Enderun'a mensup daha genç içişçiler
verdi; bu öğrenciler daha uysal oldukları ve
tam okul öğrencileri gibi, sadece çalışmaları için
ben İstanbul'dan ayrılıncaya kadar biraz iler-
leme kaydetmişlerdi. Müzik sevgisinin onlar
açısından çok büyük faydası olacak, çünkü
Türkler için en büyük zorluk, kafalarında san-
nat ve ilme karşı ilgi uyandırabilmekte yatı-
yor".⁴

Bu farklı gözlemlerden çıkartabileceğimiz

marş ithaf eden besteciler arasındadırlar. Franz Liszt, 1847 yazında İstanbul'a geldiği zaman Osmanlı hakanını memnun etmek için Giuseppe'nin marşı üzerine bir parafraz bestelemiştir.*

Abdülmecid'in sarayında özel opera temsil-leri de son derece popüler idi. Nitekim 1830'lu yılların başından beri İstanbul'da pek çok tiyatro açılmıştı. Bunlardan en önemlisi Naum kardeşlere aitti, ki Sultan tarafından İtalya'dan sanatçı angaje etme hakkında kendilerine özel yetki dahi verilmişti. Naum Tiyatrosu uzun seneler çok yüksek bir seviyede temsillere ev sahipliği yaptı. Burada Donizetti ve Verdi'nin en yeni operaları hünerli bir kadro ile temsil edilmekteydi. 1848'de büyük bir yangının ardından Tiyatro, Verdi'nin "Macbeth" operası ile açıldı. Kaynakların gösterdiğine göre aynı yıl içinde Naum Tiyatrosu kumpanyası, "Macbeth"ın yanısıra "Lucrezia Borgia", "Linda di Chamounix", "Barbiere di Siviglia", "Attila" ve "Ermani" gibi operaları da sahnelemişti. Büyük bir opera hayranı olan Abdülmecid, zaman zaman Naum'daki opera temsillerine de özel locasında bizzat seyirci olarak katılmaktaydı. Zaman zaman da kumpanya padişah hazretlerini eğlendirmek için saraya davet edilmekteydi. Bu gibi durumlarda yanı başında duran Giuseppe Donizetti, kendisine eser hakkında bilgiler sunmaktaydı. Revue et Gazette Musicale de Paris'de çıkan bir haber bunu doğrular niteliktedir:

"Pera'daki İtalyan tiyatrosunun bütün sanatçıları Defterdarburnu Sarayı'nda Sultan ve harem-i humayuna mensup hanımların huzurlarında bir temsil verdiler. Harem-i iç acılısunda sahneyi görebilmeleri açısından hanımların dairelerinin pencerelerine karşı gelecek şekilde bir tiyatro kuruldu. Duvara yakın, yüksek bir platform üzerinde sade bir redingota bürünmüş, elinde opera dürbünü ile temsili büyük bir ilgi ile izlemekte olan sultan oturmakta-
ydı. Koltuklar sarayın yüksek rütbeli memurları için ayrılmıştı. Haremağaları ve hizmetkarlar ise kulise yakın şekilde yer almışlardı. Bu muazzam gecede Majestelerinin müziğinden sorumlu Bay Donizetti'nin Sultanın şerefine bestelemiş olduğu kaside bütün koro ve topluluk tarafından seslendirildi. Ayrıca Lucrezia Borgia'dan prolog, aynı operadan bas aryası, Garamento'nun giriş kısmı, Fous de Columella'dan bir sahne, Mathilda of Sabran'dan cavatina, aynı operanın final bölümü, Garamento'dan mezarlık duo'su, Roberto Devereux'den tenor aryası ve Parsina'nın final

bölümü seslendirildi. Bu değişik eserler hep aynı kostümler içerisinde icra edildi. Temsil, sekiz buçuktan on bire kadar sürdü. Hanımların dairelerinde büyük bir kapalılık hüküm sürdü; sahnedeki gürültü, eğlence ve şakalardan etkilenip başlarını açarak kimliklerini ortaya çıkarmamaları için sıkı bir özen gösterildi. Meşhur bestekarın ağabeyi ve Muzika-ı Humayun'un başı Bay Donizetti Sultana yakın bir yerde ayakta duruyor ve kendisine huzurunda temsil edilen değişik sahneler hakkında malumat veriyordu. Bize söylenene göre İtalyan operası gibi değişik bir gösteriyi sahneleyebilmek için pek çok korist acayip ve gülünç kıklara girdiler. Sultan ise büyük mutluluk içerisindeydi".*

Mecidi Nişanı gibi önemli bir madalya ile onurlandırılan ve paşalığa yükseltilen Giuseppe Donizetti, parlak bir hizmetin ardından, 17 Şubat 1856 tarihinde altmış yedi yaşında hayata gözlerini yumdu. Giuseppe Donizetti, reform amaçlı olarak Türkiye'de görevlendirilen tek müzisyen değildi. Çalışmaları şüphesiz önemli yeniliklere kapı açtı. Bundan bir asır sonra, Atatürk idaresindeki genç Türkiye Cumhuriyeti de Batı ekseninde bir müzik politikası benimseyince yine Batılı uzmanlara danışıldı. Bu sefer isimler; Paul Hindemith, Béla Bartok, Eduard Zuckmayer, Lico Amar, Carl Ebert ve Ernst Praetorius oldu. ■

Orijinal başlık: The Levantine Donizetti
Giuseppe Donizetti at the Ottoman court A Levantine Life
İngiliz: The Musical Times dergisinin Sonbahar 2002 sayısında yayımlanmıştır.

emrearaci@yahoo.com

Dipnotlar:

- 1- Le Ménestrel, 18 Aralık 1836, Cilt 3, No. 159, s.1
- 2- Sir Adolphus Slade, Records of Travels in Turkey, Greece etc, and of a cruise in the Black Sea with Capitan Pasha in the years 1829, 1830 and 1831, s. 135
- 3- Charles McFarlane, Constantinople in 1828, (Londra, 1829), Cilt I s. 517
- 4- agr. s. 173
- 5- F. Romani, 'Donizetti in Costantinopoli (frammento di un viaggio inedito in Oriente)', Miscellanea del Cavaliere Felice Romani tratte della Gazzetta Piemontese, I (ristampa dell'articolo della Gazzetta Piemontese del 12 novembre 1834, Torino, tipografia Favale, 1837), s. 9-12
- 6- MacFarlane, Cilt II, s. 170-71
- 7- Rossini Abdülmecid için Marcia Militare'sini 1852 yılında bestelemiştir. Kendisine Nişan İftihar verilmiştir. Bu eserin tarihçesi hakkında İngiliz The Musical World dergisindeki haberin Türkçe tercümesi için bkz: Emre Aracı "Rossini'nin Abdülmecid Marşı", Milliyet Sanat, Aralık 1999, s. 68.
- 8- Grande paraphrase de la marche de J. Donizetti başlığı altında bu eser Berlin'de Schlesinger yayınevi tarafından ertesi sene basılmıştır. Bkz: Emre Aracı, "Franz Liszt at the Ottoman Court", International Piano Quarterly (Kış 2001), s. 14-19.
- 9- Revue et Gazette Musicale de Paris, 7 Aralık 1851, Cilt 18, No. 49, s. 400

**Doğru cevabı bilin,
K Kitaplığı'ndan armağan
kitap kazanın!**

Aşağıdaki sorunun doğru cevabını biliyorsanız lütfen andante@muzikmagazin.net e-posta adresine gönderin ve Dr. Esin Atıl'ın K Kitaplığı'ndan çıkan piyasa değeri 100 milyon TL olan bir adet "Levni ve Surname" adlı kitabını kazanın.

Soru: Giuseppe Donizetti'nin mezarı İstanbul'un hangi semtindedir?